

Igor Kavetsky

Uniwersytet Szczeciński

Wydział Nauk o Ziemi

kavetsky@univ.szczecin.pl

**ROLA KONTEKSTU GEOGRAFICZNEGO W KSZTAŁTOWANIU SIĘ
ZACHOWAŃ WYBORCZYCH MIESZKAŃCÓW UKRAINY**

**The role of the geographical context in shaping the voting
behavior of Ukrainians**

Słowa kluczowe: Ukraina, wybory parlamentarne, zachowania wyborcze, autokorelacja przestrzenna, regresja przestrzenna

Key words: Ukraine, parliamentary election, voting behaviour, spatial autocorrelation, spatial regression

Wprowadzenie

Rola lokalizacji przestrzennej lub miejsca (albo inaczej: kontekstu geograficznego) jako istotnej determinanty organizacji rzeczywistości społeczno-politycznej należy do jednej z ważniejszych kwestii w dzisiejszej geografii wyborczej. Liczne prace geografów wskazują na przedłużającą się stabilność lokalnych i regionalnych odchyłeń od ogólnokrajowych wzorów głosowania, negując w ten sposób ideę nacjonalizacji polityki prezentowaną przez nowoczesną socjologię polityczną (Leib, Quinton 2011). Źródłem tej trwałości bardzo często są historycznie uwarunkowane, głębokie odmienności o charakterze kulturowym i/lub gospodarczym między różnymi częściami kraju. Wykorzystanie elementów retoryki regionalnej w strategiach marketingowych poszczególnych partii i ruchów politycznych może powodować istotną mobilizację wyborców, zapewniając w ten sposób maksymalizację potencjalnych korzyści z prowadzonej kampanii. Powstający w ten sposób efekt określa się w literaturze przedmiotu mianem efektu kontekstowego. Kategoria ta jest jednym z kluczowych elementów coraz wyraźniej zarysowującego się podejścia socjogeograficznego służącego do wyjaśniania zachowań wyborczych, zwanego również teorią efektów kontekstowych. Szerokie omówienie jej podstawowych postulatów można znaleźć w pracach T. Zaryckiego (2002) oraz I. Kavetskyego (2010).

W ogólnym zarysie teoria efektów kontekstowych bazuje na przeświadczeniu, że postawy polityczne obywateli są skutkiem dynamicznego współdziałania dwóch grup czynników: (1) społecznych lub strukturalnych – identyfikujących pozycję jednostki w strukturze społecznej i opisywanych takimi kategoriami jak płeć, wiek, klasa, zawód, wykształcenie itp. oraz (2) przestrzennych lub kontekstowych – odzwierciedlających specyfikę miejsca zamieszkania wyborcy jako szczególnego kontekstu odniesienia, w którym jednostka uczy się interpretacji swojej pozycji społecznej. Wynikiem ich interakcji są określone decyzje polityczne, których treści warunkuje się elementami natury strukturalnej, podczas gdy konkretne formy wyrażania tych treści są skutkiem oddziaływań kontekstowych. W ten sposób to właśnie kontekst jest odpowiedzialny za ostateczny kształt dokonywanych wyborów.

Ukraina to niewątpliwie kraj o dużych rozbieżnościach międzyregionalnych. Ukształtowane przez lata, stanowią one specyficzny kontekst przestrzenny, który może istotnie oddziaływać na konkretne formy wyrażania postaw politycznych ludności. Dotychczasowe badania z zakresu geografii wyborczej Ukrainy (m.in. Barrington, Herron 2004, Birch 2000, Katchanovski 2006, Kavetskyy 2010, Kubicek 2000, Malanchuk 2005, O'Loughlin 2001) bardzo mocno akcentują rolę różnic kulturowych i gospodarczych – uwarunkowanych przez odmienne doświadczenia historyczne różnych regionów Ukrainy – w kształtowaniu się krajowej przestrzeni wyborczej. Jednak wszyscy badacze zwracają uwagę na ogromne trudności z uchwyceniem domniemanych efektów kontekstowych, przede wszystkim ze względu na brak precyzyjnych mierników tego zjawiska. Wydaje się, że postęp w dziedzinie współczesnych technologii geoinformacyjnych oraz dynamiczny rozwój narzędzi statystyki i ekonometrii przestrzennej w dużej mierze jest w stanie wypełnić tę lukę. Pojawiające się w ostatnich latach prace (przykładowo: Johnston i in. 2004, Kim i in. 2003, Meszaros i in. 2007, Tapiador, Mezo 2009, Shin, Agnew 2011) dostarczają przekonujących dowodów na rzecz celowości wykorzystania tych metod w badaniach elektoralnych.

W niniejszej pracy jest weryfikowana hipoteza o dominującej roli uwarunkowań o charakterze kontekstowym w wyjaśnianiu przestrzennych wzorów zachowań wyborczych Ukraińców przy wykorzystaniu podstawowych narzędzi statystyki i ekonometrii przestrzennej, w szczególności testowania globalnej i lokalnej autokorelacji przestrzennej oraz modeli regresji przestrzennej. Szczegółowe informacje na temat istoty tych metod oraz podstawowych zasad interpretacyjnych zostały przedstawione m.in. w pracy Sucheckiego (2010) oraz Kossowskiego (2011). Wszystkie obliczenia wykonano w programie GeoDa z wykorzystaniem macierzy wag przestrzennych bazujących na styczności (bezpośrednim sąsiedztwie) jednostek analitycznych.

Materiał źródłowy stanowią dane dotyczące frekwencji wyborczej oraz wyników głosowania na poszczególne listy partyjne w wyborach do Rady Najwyższej Ukrainy z dnia 28 października 2012 roku. Ze względów praktycznych ograniczono się do podmiotów, które w skali całego kraju przekroczyły ustawowy (wynoszący 5%) próg

wyborczy. Jest to pięć ugrupowań, na które przypada łącznie 93,12% ważnych głosów i które reprezentują całe spektrum polityczne: od skrajnie lewicowej Komunistycznej Partii Ukrainy (KPU) i centrolewicowej Partii Regionów (PR) przez centrowy Ukraiński Demokratyczny Alians na rzecz Reform (UDAR) do prawicowej (centroprawicowej) Wszechukraińskiej Koalicji Ojczyzna (WKO) i skrajnie prawicowego Ogólnoukraińskiego Zjednoczenia Swoboda (OZS). Posługując się tym schematem należy pamiętać, że w przypadku Ukrainy pozycjonowania poszczególnych podmiotów politycznych na skali lewica-prawica dokonuje się przede wszystkim na podstawie orientacji zewnętrznych (Nediucha, Mychajlycz 2006): prawicowość łączy się z proeuropejskim (euroatlantyckim) kierunkiem przemian systemowych, natomiast lewicowość – z prorosyjską (euroazjatycką) wizją rozwoju społeczno-politycznego i gospodarczego.

Dane te zestawiono na przykładzie 669 jednostek administracyjno-terytorialnych szczebla powiatowego (rejony oraz miasta o znaczeniu obwodowym i republikańskim). Przyjęcie takiego układu odniesienia wynikało przede wszystkim z dostępnego poziomu uszczegółowienia informacji o charakterze społeczno-demograficznym i gospodarczym, będących podstawą doboru zmiennych niezależnych na potrzeby modelowania regresyjnego.

Analizowane wybory zostały poprzedzone bardzo intensywną kampanią wyborczą, której kierunek w dużej mierze wyznaczyło uchwalenie – z inicjatywy koalicji rządzącej – kontrowersyjnej ustawy językowej zapewniającej znaczące podniesienie statusu języka rosyjskiego. W kampanii skutkowało to istotnym przesunięciem akcentów z kwestii społeczno-ekonomicznych na kulturowo-ideologiczne (Tyszczenko 2012), mające poważne ugruntowanie w podziałach regionalnych Ukrainy. W tej sytuacji retoryka regionalna stała się jednym z ważniejszych instrumentów strategii kampanijnej, co niewątpliwie musiało doprowadzić do zaistnienia wyraźnych efektów kontekstowych.

Specyfika ukraińskiego regionalizmu

Odmienności międzyregionalne są jednym z istotnych elementów życia politycznego, społecznego i gospodarczego w każdym kraju. W zależności od konkretnych warunków rozwojowych mogą one stać się zarówno uosobieniem różnorodności jako szczególnego bogactwa narodowego, jak i zagrożeniem dla zachowania suwerenności i terytorialnej integralności państwa. W przypadku współczesnej Ukrainy obie te tendencje wydają się koegzystować naprzemiennie, nasilając się pod wpływem zaistniałych okoliczności. Czynnikiem szczególnie aktywizującym tę drugą tendencję są najczęściej kampanie wyborcze, dobitnie ukazujące patologie ukraińskiego systemu partyjnego, w szczególności polaryzację głównych sił politycznych zaobserwowaną na podstawie regionalnej lokalizacji bazy elektorальной (Jermolajew,

Lewcun 2006, Kukarcew 2008). To z kolei wiąże się ze specyfiką ukraińskiego regionalizmu, którego immanentną cechą jest nieostrość (umowność) granic poszczególnych regionów z jednoczesną obecnością dwóch rywalizujących ośrodków wpływu o biegunowo odmiennych tradycjach i praktykach kulturowo-politycznych – Galicją na zachodzie oraz Donbasem na wschodzie kraju (Kołodij 2006).

Ten ostatni aspekt wydaje się być szczególnie istotny, gdyż rzeczywiste zróżnicowanie regionalne bardzo często jest podmieniane przez pogląd o dwóch Ukrainach, w dużym stopniu przerysowany i traktowany nader stereotypowo. Do rozpowszechnienia się tego stanowiska przyczynił się m.in. głośny esej M. Riabczuka (2001), później rozbudowany do wymiarów pełnowartościowej książki opublikowanej również w języku polskim (Riabczuk 2004). Ogólnie koncepcja dwóch Ukrain bazuje na różnicach o charakterze tożsamościowym, związanych ze zróżnicowaniem społeczeństwa ukraińskiego w wymiarze kulturowym oraz gospodarczym, w dużym stopniu ukształtowanym w warunkach odmiennych realiów historycznych w okresie przed drugą wojną światową (podział ziem ukraińskich pomiędzy Imperium Rosyjskim i Austro-Węgierskim pod koniec XVIII wieku, a następnie pomiędzy ZSRR a Polską, Rumunią i Czechosłowacją na początku XX wieku). Można również zastanawiać się nad wcześniejszymi przyczynami różnorodności Ukrainy, sięgając okresu polskiej kolonizacji ukraińskich terenów oraz dopatrując się we współczesnej sytuacji odzwierciedlenia przedrozbiorowych rubieży I Rzeczypospolitej, które kreślą zasadniczy podział powierzchni dzisiejszej Ukrainy między strefę tradycyjnego ukraińskiego osadnictwa (obszar północno-zachodni) a obszar późniejszego zasiedlenia i zagospodarowywania (tereny południowo-wschodnie) (Kavetsky 2010).

Według I. Katchanovskiego (2006) rozbitcie terytorialne, które zbiegło się z decydującym okresem kształtowania się ukraińskiej tożsamości narodowej, wskutek różnych możliwości dla jej rozwoju w różnych państwach zaborczych, przyczyniło się do powstania i utrwalenia odmiennych, regionalnych kultur politycznych. Dlatego różnic regionalnych na Ukrainie nie da się sprowadzić do prostej sumy współwystępujących przestrzennie cech strukturalnych populacji (tzw. efektów kompozycyjnych). L. Barrington i E. Herron (2004) sugerują, że jeżeli nawet efekty kompozycyjne były początkowo odpowiedzialne za powstawanie odmienności regionalnych, to – z biegiem czasu i pod wpływem otaczających uwarunkowań politycznych i społecznych – czynnik regionalny mógł oddzielić się od swego kompozycyjnego fundamentu, stając się samodzielną determinantą postaw i zachowań społeczno-politycznych ludności. Sowiecka ofensywa komunistyczna w postaci industrializacji kraju, kolektywizacji rolnictwa i rewolucji kulturalnej nie tylko nie doprowadziła do unifikacji poszczególnych obszarów Ukrainy, lecz także jeszcze bardziej umocniła różnice regionalne, utrwalając wiele ekonomicznych kierunków XIX wieku, przede wszystkim kontrast między przeważnie rolniczą północno-zachodnią i przeważnie przemysłową południowo-wschodnią częścią kraju (Birch 2000). Wszystko to skumulowało się dziś w formie współistnienia wspomnianych dwóch Ukrain, które,

posługując się terminologią M. Riabczuka, można scharakteryzować jako Ukrainę habsburską – ukraińskojęzyczną, europejską, atlantycką, prorynkową i demokratyczną oraz Ukrainę sowiecką – rosyjskojęzyczną, eurazjatycką, prorosyjską, antyrynkową i komunistyczną.

Należy szczególnie podkreślić, że koncepcja dwóch Ukrain jest tworem przede wszystkim ideologicznym, pewną metaforą obrazującą raczej wewnętrzną (światopoglądową) niżeli zewnętrzną (*stricte* geograficzną) dwoistość kraju. Mimo, że skojarzenia pierwszej z Ukrainą Zachodnią, a drugiej – ze Wschodnią są dość klarowne, to w rzeczywistości obraz ten jest znacznie bardziej skomplikowany. W istocie rzeczy nikt nie potrafi wskazać, gdzie przebiega geograficzna granica, która dzieli Wschód i Zachód Ukrainy, a istniejące próby jej określenia są albo zbyt nieprecyzyjne (na przykład między południową i wschodnią a centralną i zachodnią częścią kraju), albo budzą pewne zastrzeżenia (na przykład wzdłuż biegu Zbrucza lub Dniepru). Ponadto dychotomiczny obraz w ogóle nie odzwierciedla specyfiki kulturowo-politycznej Ukrainy Środkowej lokującej się gdzieś pomiędzy skrajnymi biegunami Wschodu i Zachodu. Ukrywa także informacje na temat płynności granic kultur i lojalności politycznych, jak również całe spektrum społeczno-gospodarczych, etnicznych i etnograficznych, językowo-kulturowych oraz innych odmienności między mniejszymi, określonymi historycznie i geograficznie częściami kraju (Kolodij 2006).

Ponieważ im większe są regiony, tym większa ich heterogeniczność, to w różnych studiach z zakresu zróżnicowania polityczno-przestrzennego Ukrainy często przyjmuje się większą liczbę takich jednostek. Zwykle są one tworzone poprzez proste grupowanie najwyższych jednostek administracyjnych kraju. Taki zabieg pozwala nieco uwydatnić kwestię złożoności ukraińskiego regionalizmu. Pozostawia jednak wiele wątpliwości dotyczących konfiguracji powstających regionów. Krótki przegląd istniejących praktyk regionalizacji można znaleźć na przykład u L. Barringtona i E. Herrona (2004), którzy w swojej pracy zastosowali aż trzy alternatywne schematy: z dwóch, czterech i ośmiu regionów, uzyskując bardzo niejednoznaczne wyniki. A. Kolodij (2006) z kolei podkreśla, że do uzyskania właściwego obrazu odmienności międzyregionalnych optymalny byłby schemat stworzony z 11–12 regionów. W tej sytuacji trudno jest nie zgodzić się z O'Loughlinem (2001) twierdzącym, że wykorzystanie subiektywnych i nie zawsze trafnych schematów regionalizacji Ukrainy, opartych o jednostki terytorialne najwyższego poziomu, może skutkować błędnym rozpoznaniem zwykłych efektów skali jako efektów kontekstowych.

W związku z powyższym o wiele bardziej efektywnym wydaje się wykorzystanie modeli ekonometrii przestrzennej, w których komponent geograficzny jest uwzględniany z założenia, zamiast posługiwać się klasycznymi modelami regresji będącymi z definicji aprzestrzennymi. Dołączenie do tych modeli jakościowych zmiennych w systemie 0–1, identyfikujących z góry określone podziały regionalne – jako zabieg zmierzający do uwzględnienia zróżnicowania przestrzennego – nie rozwiązuje pro-

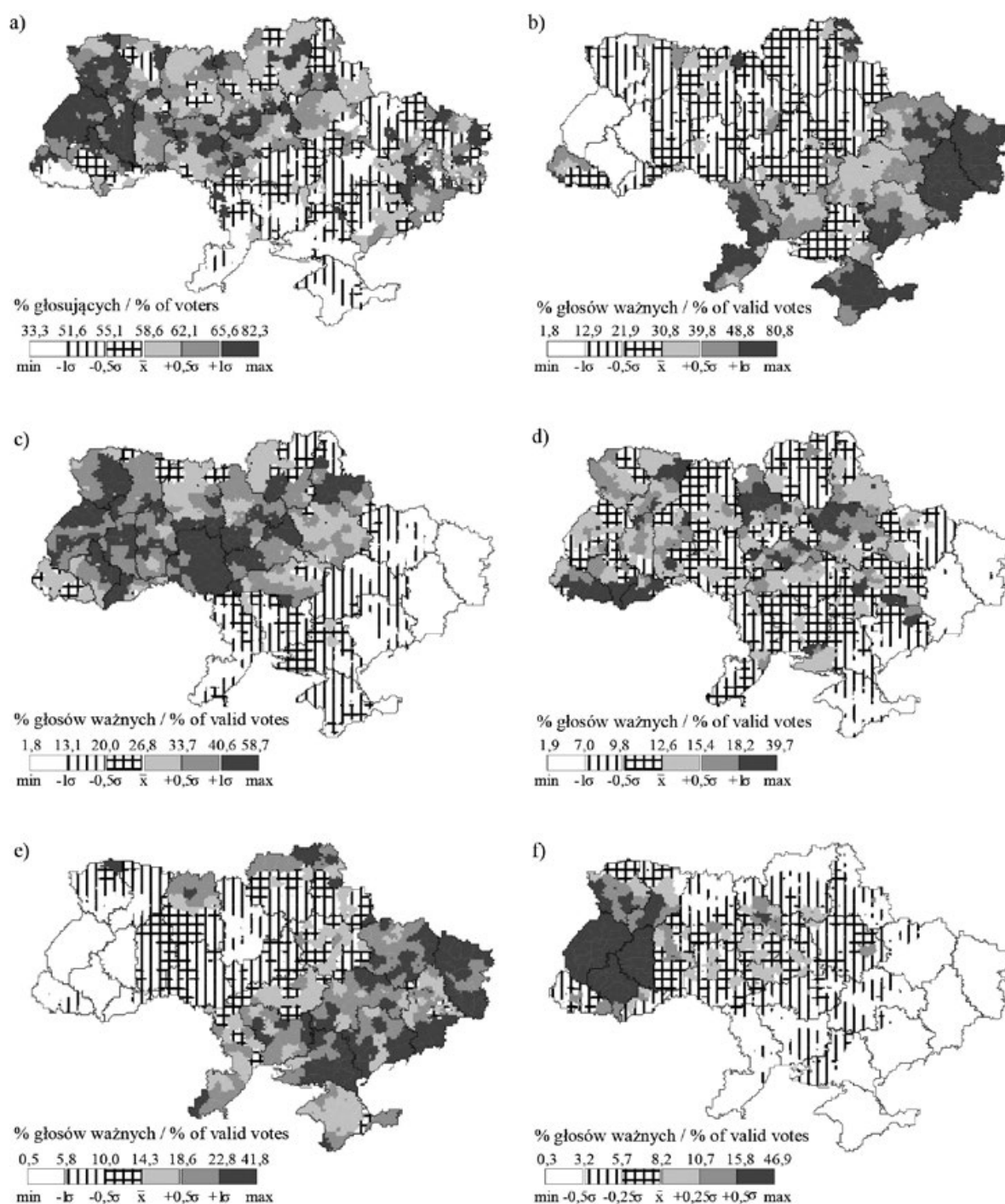
blemu niezależności obserwacji i błędów losowych. W ten sposób użyteczność modeli klasycznych w odniesieniu do zjawisk i procesów z występującym istotnym efektem przestrzennym jest obniżona, a uzyskane wyniki mogą zostać zafałszowane (Kossowski 2011).

Przestrzenne wzory zachowań wyborczych Ukraińców

Kartograficzny obraz natężenia podstawowych wskaźników zachowań wyborczych Ukraińców w wyborach parlamentarnych z 2012 roku ujawnia bardzo wyraźną tendencję do przestrzennej koncentracji analizowanych własności (ryc. 1.). Generalizując, najistotniejszym wyznacznikiem przestrzeni wyborczej Ukrainy wydaje się być dość konsekwentne przeciwstawienie północno-zachodniej oraz południowo-wschodniej części kraju odpowiednio z Galicją oraz Donbasem. W przypadku tej pierwszej pary z reguły odnotowuje się ponadprzeciętny poziom frekwencji wyborczej w połączeniu ze zwiększonym natężeniem głosów oddanych na ugrupowania prawicowe (WKO i OZS) przy niskim poparciu dla stronnictw lewicowych (PR i KPU). Odwrotnie w przypadku terenów południowo-wschodnich, bardzo wysokim wartościom preferencji lewicowych towarzyszy minimalne poparcie dla prawicy. Jednocześnie wskaźniki partycytacji wyborczej na ogół lokują ten obszar po stronie zwiększonej absencji.

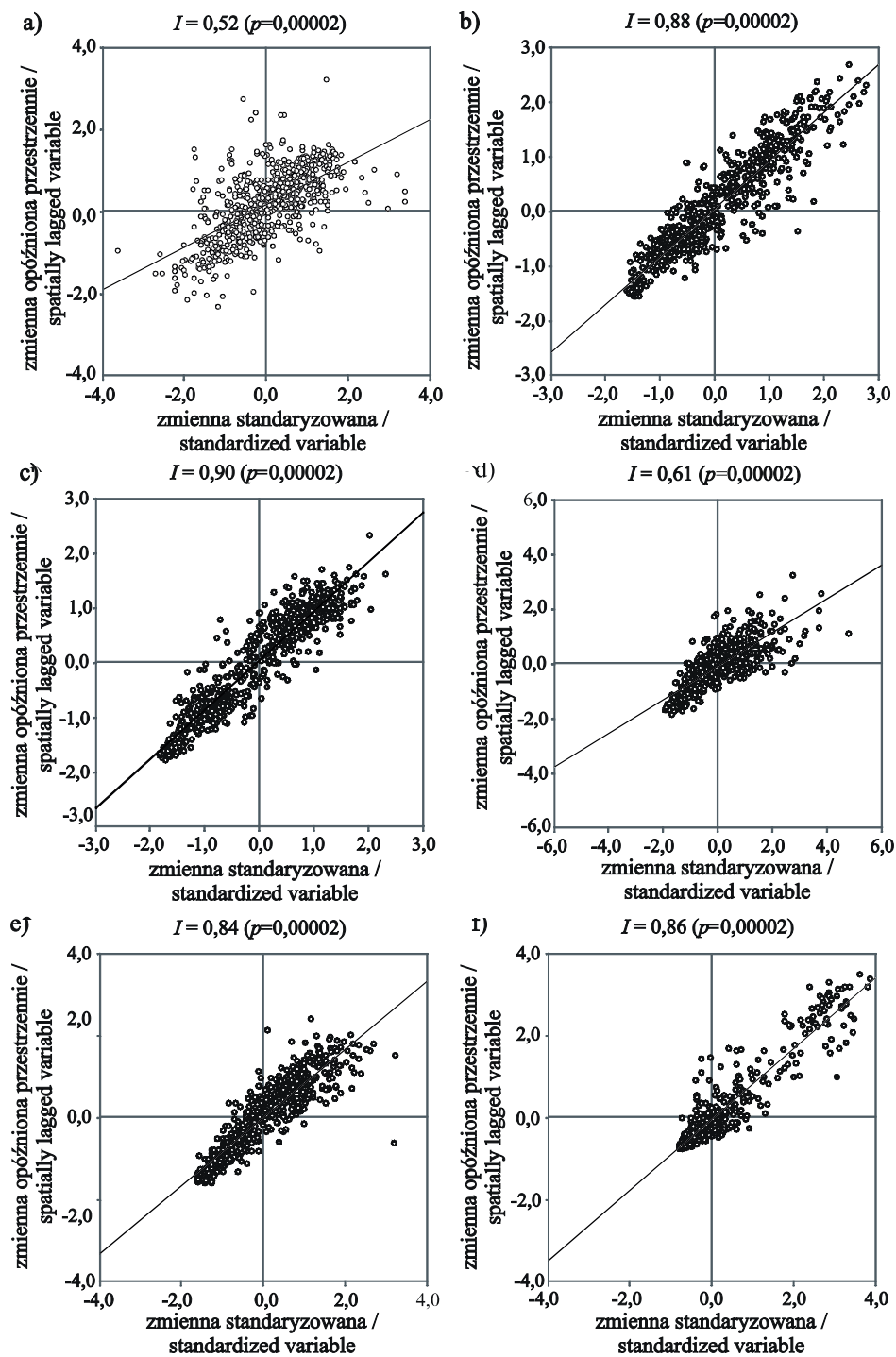
Należy podkreślić, że zarysowane powyżej przestrzenne wzory zachowań wyborczych Ukraińców dostrzegalne były również we wcześniejszych elekcjach i wraz z upływem czasu nie ulegały większym perturbacjom (por.: Kavetsky 2010). Od tej prawidłowości nieco odbiega obraz poparcia dla partii UDAR. Jako nowe ugrupowanie, powstałe dopiero w 2010 roku, partia ta dopiero poszukuje swego miejsca w przestrzeni wyborczej kraju. Dlatego jest jeszcze za wcześnie, aby mówić o ostatecznej krystalizacji jej pola wyborczego.

Tendencję do skupiania się jednostek terytorialnych o podobnych wartościach analizowanych cech, określoną na podstawie wizualnej oceny przestrzennego rozkładu poszczególnych zmiennych wyborczych, w pełni potwierdza testowanie globalnej autokorelacji przestrzennej (ryc. 2.). Wszystkie wartości statystyki Morana I są dodatnie i statystycznie istotne, co świadczy o zdecydowanie większym podobieństwie sąsiadujących ze sobą obszarów, niż wynikałoby ze stochastycznego charakteru badanych własności. Najsilniejszą autokorelację przestrzenną notuje się w przypadku poparcia wyborczego dla WKO. Interpretując kwadrat statystyki Morana tak jak współczynnik determinacji, można przyjąć, że lokalizacja zdefiniowana przez bezpośrednie sąsiedztwo aż w 81,0% tłumaczy zmienność poparcia dla tego ugrupowania. Tylko minimalnie niższe wartości stwierdza się w odniesieniu do odsetka głosów oddanych na PR, OZS oraz KPU. W przypadku tych ugrupowań wysokość poparcia w przeciętnym powiecie w 70,6–77,4% determinowana jest przez wartości

Ryc. 1. Przestrzenne zróżnicowanie podstawowych wskaźników wyborczych:
 a) frekwencja wyborcza; b) poparcie wyborcze dla PR; c) poparcie wyborcze dla WKO; d) poparcie wyborcze dla UDAR; e) poparcie wyborcze dla KPU; f) poparcie wyborcze dla OZS (źródło: opracowanie własne)

Fig. 1. Spatial differentiation of the basic voting indicators:
 a) voter turnout; b) electoral support for the PR; c) electoral support for the WKO; d) electoral support for the UDAR; e) electoral support for the KPU; f) electoral support for the OZS (source: autor's own work)

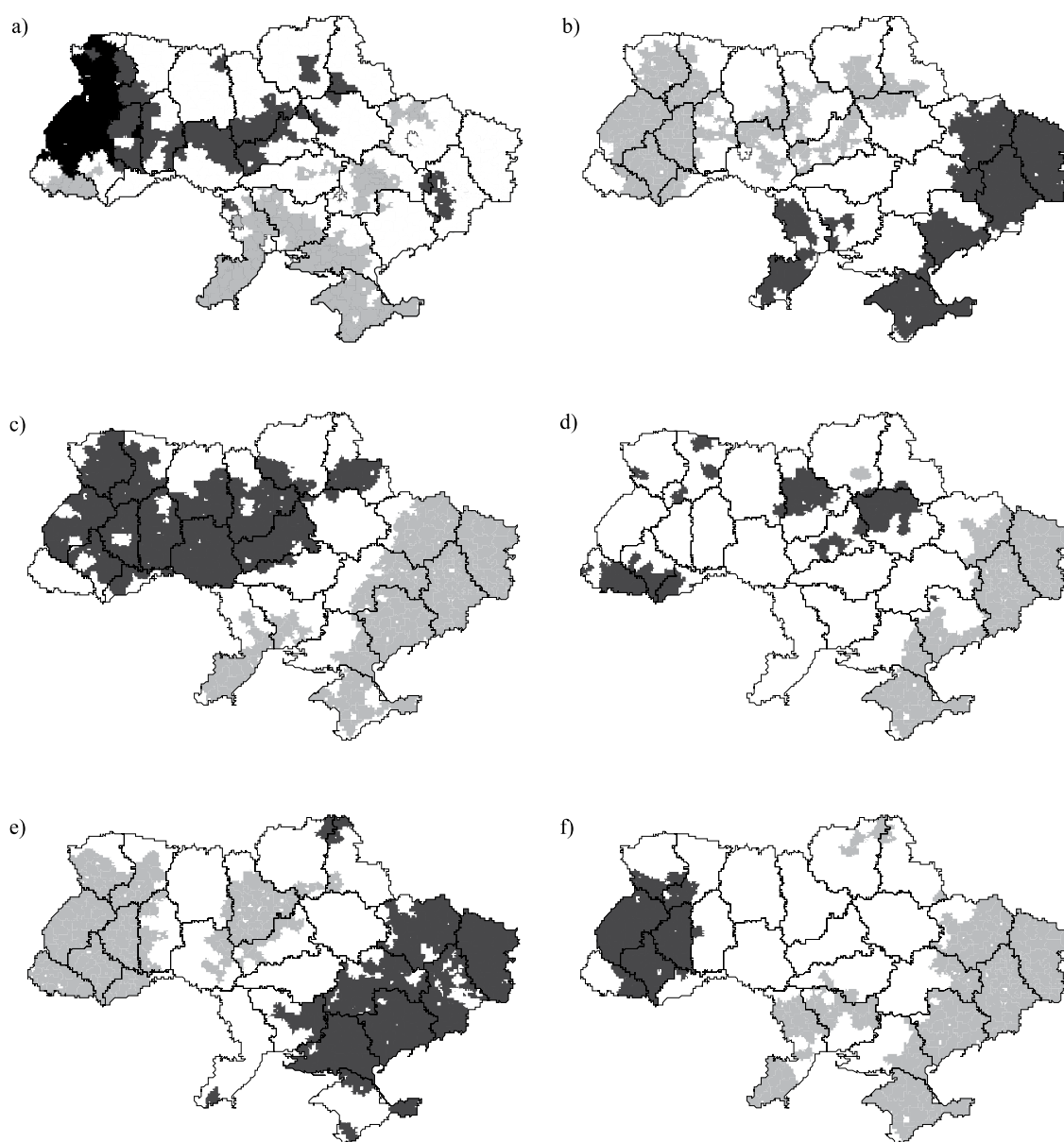

Ryc. 2. Testowanie globalnej autokorelacji przestrzennej:

- a) frekwencja wyborcza; b) poparcie wyborcze dla PR; c) poparcie wyborcze dla WKO; d) poparcie wyborcze dla UDAR; e) poparcie wyborcze dla KPU; f) poparcie wyborcze dla OZS (źródło: opracowanie własne)

Fig. 2. Testing of global spatial autocorrelation:

- a) voter turnout; b) electoral support for the PR; c) electoral support for the WKO; d) electoral support for the UDAR; e) electoral support for the KPU; f) electoral support for the OZS (source: autor's own work)

Klasy LISA / LISA Clusters

■ Wysoka - Wysoka
High - High

■ Niska - Wysoka
Low - High

□ Nieistotne
Not Significant

■ Wysoka - Niska
High - Low

■ Niska - Niska
Low - Low

Ryc. 3. Grupowanie przestrzenne jednostek terytorialnych w świetle lokalnych statystyk autokorelacji przestrzennej: a) frekwencja wyborcza; b) poparcie wyborcze dla PR; c) poparcie wyborcze dla WKO; d) poparcie wyborcze dla UDAR; e) poparcie wyborcze dla KPU; f) poparcie wyborcze dla OZS (źródło: opracowanie własne)

Fig. 3. Spatial clustering of territorial units based on local indicators of spatial association: a) voter turnout; b) electoral support for the PR; c) electoral support for the WKO; d) electoral support for the UDAR; e) electoral support for the KPU; f) electoral support for the OZS (source: autor's own work)

obserwowane w jednostkach stycznych. Relatywnie słabiej wypada analizowana miara w odniesieniu do poparcia dla partii UDAR oraz wskaźnika frekwencji wyborczej. Lokalizacja wyjaśnia zmienność wartości stosownych zmiennych odpowiednio w 37,2% oraz 27,0%.

Bardziej precyzyjny wgląd w strukturę rozmieszczenia przestrzennego analizowanych zmiennych zapewniają lokalne statystyki autokorelacji przestrzennej (LISA), umożliwiając przede wszystkim identyfikację statystycznie istotnych (na poziomie $p < 0,05$) zestawień podobnych wartości wokół poszczególnych lokalizacji. Kartograficzny obraz uzyskanych wyników (ryc. 3.) każdorazowo ujawnia spolaryzowany układ przestrzenny, którego bieguny najczęściej lokują się – zgodnie z oczekiwaniami – w obszarze galicyjskim oraz donbaskim.

Mimo że poszczególne ujęcia wykazują własną specyfikę, łatwo jest zauważyć ogólną tendencję do nakładania się tych samych obszarów w przypadku różnych własności wyborczych. Szczególnie dotyczy to regionów określonych jako biegunowe, których obecność zaznaczyła się w odniesieniu do niemal wszystkich analizowanych zmiennych. Świadczy to o występowaniu wielorakich relacji przestrzennych między uwzględnianymi wymiarami zachowań wyborczych Ukraińców. Ich istotę bardziej szczegółowo uwypukla dwuwymiarowa analiza globalnej autokorelacji przestrzennej (tab. 1).

Tab. 1. Relacje między poszczególnymi zmiennymi wyborczymi w świetle dwuwymiarowej analizy globalnej autokorelacji przestrzennej

Tab. 1. Relationships between voting variables based on the bivariate analysis of global spatial autocorrelation

	Frekwencja	PR	WKO	UDAR	KPU
PR	-0,36**				
WKO	0,38**	-0,84**			
UDAR	0,08*	-0,54**	0,50**		
KPU	-0,37**	0,69**	-0,72**	-0,47**	
OZS	0,37**	-0,62**	0,48**	0,27**	-0,64**

** $p = 0,00002$, * $p = 0,002$

Źródło: opracowanie własne

Source: autor's own work

Sugerując się znakiem statystyki Morana I można wskazać na obecność dwóch odmiennych układów tworzonych przez zmienne identyfikujące frekwencję wyborczą i wysokość poparcia dla WKO, OZS i UDAR z jednej strony oraz odsetek głosów oddanych na PR i KPU z drugiej strony. Wewnątrz każdego z tych układów notuje

się mniej lub bardziej ściśle powiązania komplementarne, przekładające się na relatywną zbieżność obszarów o podobnym natężeniu analizowanych własności. Najsilniejsze tego typu powiązania dotyczą relacji PR – KPU. W tym przypadku wysokie bądź niskie wartości poparcia w danej lokalizacji dla jednego z ugrupowań w 47,6% wynikają z odpowiednio wysokich bądź niskich wskaźników poparcia dla drugiego w jednostkach sąsiednich. Z kolei między zmiennymi z przeciwnymi układów zachodzą dość silne relacje eliminujące, które wskazują na pokrywanie się obszarów o przeciwnych wartościach intensywności. Najbardziej spektakularny wynik obserwuje się w relacji PR – WKO, gdzie aż w 70,6% wysokie bądź niskie wartości poparcia w danym powiecie dla jednej z tych partii są skutkiem odpowiednio niskich lub wysokich wartości poparcia dla drugiej w powiatach ościennych.

Podsumowując, powyższe ustalenia dość wymownie przekonują, że wyniki głosowania wykazują bardzo duże powiązania przestrzenne. Nie rozstrzyga to oczywiście kwestii pochodzenia obserwowanych efektów. Pozostaje niewyjaśnione, czy są one skutkiem występowania pozornych (wynikających z niezgodności granic zjawiska i jednostek odniesienia) czy też substancjonalnych (warunkowanych przez przestrzenny charakter działalności człowieka) zależności przestrzennych. Przesądza natomiast jednoznacznie o konieczności uwzględnienia komponentu geograficznego w procedurze rozpoznawania najistotniejszych czynników warunkujących odmienności przestrzenne w zachowaniach wyborczych Ukraińców.

Ponadto uzyskane wyniki wydają się w pełni potwierdzać ogólną tezę o nieostrości czy wręcz umowności regionalnych granic na Ukrainie. Nawet w odniesieniu do najbardziej wyrazistych analiz wykonanych dla Galicji i Donbasu nie da się jednoznacznie określić granic tych regionów. Obszar galicyjski najostrzej identyfikowany jest przez skupisko powiatów o dużym poparciu dla OZS, które tylko częściowo wykracza poza historyczne rubieże tego regionu w kierunku Wołynia (ryc. 3). W pozostałych przypadkach granice Galicji ulegają zdecydowanie większemu rozmyciu, zwłaszcza w odniesieniu do poparcia dla WKO, gdzie Galicja wraz z Wołyniem, Bukowiną, niemal całym Prawobrzeżem oraz częściowo Lewobrzeżem współtworzy rozległy maszyn przestrzenny złożony z powiatów o wysokim poziomie akceptacji dla programu politycznego tej partii. Podobne trudności dotyczą obszaru donbaskiego. Żadne ze szczegółowych ujęć nie odzwierciedla tradycyjnie przyjmowanych granic tego regionu, ukazując pokrewieństwo z obszarami sąsiednimi, często o bardzo rozległym zasięgu – jak w przypadku skupiska powiatów o dużym poparciu dla KPU.

Identyfikacja oddziaływań kontekstowych

W modelowaniu regresyjnym, które ma na celu uwypuklenie roli kontekstu geograficznego w kształtowaniu się przestrzeni wyborczej Ukrainy, uwzględniono dziesięć

zmiennych objaśniających i identyfikujących przypuszczalnie najistotniejsze determinanty zmienności przestrzennej zachowań wyborczych Ukraińców:

- x_1 – odsetek ludności miejskiej w ogólnej liczbie ludności;
- x_2 – odsetek kobiet w ogólnej populacji;
- x_3 – odsetek ludności w wieku 18–29 lat;
- x_4 – odsetek ludności w wieku 60 lat i starszej;
- x_5 – odsetek ludności powyżej 10 roku życia z wykształceniem wyższym;
- x_6 – odsetek osób uznających język rosyjski za macierzysty;
- x_7 – odsetek osób uznających za macierzysty język innej mniejszości etnicznej;
- x_8 – odsetek osób powyżej 18 roku życia deklarujących przynależność do jakiegokolwiek organizacji religijnej;
- x_9 – odsetek osób powyżej 18 roku życia deklarujących przynależność do któregośkolwiek z kościołów katolickich;
- x_{10} – udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym.

Testowanie autokorelacji przestrzennej reszt poszczególnych modeli liniowych, oszacowanych metodą najmniejszych kwadratów wykazało zasadność wykorzystania regresji przestrzennej. Wszystkie wartości sprawdzianu Morana okazały się istotne statystycznie, wahając się dla różnych modeli w zakresie od 0,38 do 0,63. Z kolei test mnożnika Lagrange'a we wszystkich przypadkach przesądził o użyciu modelu opóźnienia przestrzennego. Wyniki estymacji poszczególnych modeli prezentowane są w tabeli 2.

Tab. 2. Wyniki estymacji modeli opóźnienia przestrzennego dla poszczególnych zmiennych wyborczych

Tab. 2. Results of estimation of spatial lag models for individual electoral variables

	Frekwencja	PR	WKO	UDAR	KPU	OZS
W.wolny	62,46 (12,25)***	16,30 (1,44)***	-0,26 (1,54)*	$\frac{-27,72}{(8,00)}$ ***	11,94 (3,07)***	-3,51 (0,92)***
x_1	-0,05 (0,01)***	-0,05 (0,01)***				0,03 (0,01)***
x_2	-0,84 (0,25)***			0,76 (0,16)***		
x_3					-0,25 (0,12)*	0,16 (0,07)*
x_4	0,45 (0,07)***		0,22 (0,05)***	-0,38 (0,04)***		
x_5		-0,47 (0,10)***		0,21 (0,04)***		0,23 (0,05)***
x_6		0,16 (0,02)***	-0,08 (0,01)***	-0,07 (0,01)***	0,04 (0,01)***	-0,05 (0,01)***
x_7	-0,11 (0,02)***	0,13 (0,03)***	-0,07 (0,02)**			-0,07 (0,01)***
x_8	0,06 (0,01)***	-0,09 (0,01)***	0,08 (0,01)***		-0,06 (0,01)***	0,03 (0,01)***

x_9			-0,04 (0,02)**	-0,02 (0,01)*		0,16 (0,01)***
x_{10}				-0,12 (0,05)*	0,16 (0,06)**	-0,11 (0,05)*
ρ	0,52 (0,04)***	0,70 (0,03)***	0,76 (0,02)***	0,67 (0,03)***	0,72 (0,03)***	0,65 (0,03)***
R^2	0,56	0,88	0,88	0,68	0,82	0,92
S_e	4,63	6,16	4,76	3,14	3,66	2,78

W tabeli uwzględniono cząstkowe współczynniki regresji tylko dla zmiennych włączonych do ostatecznego równania (w nawiasach zamieszczono wielkości średniego błędu szacunku parametrów); *** $p \leq 0,001$, ** $p \leq 0,01$, * $p \leq 0,05$

Źródło: opracowanie własne

Source: autor's own work

Przede wszystkim potwierdzają one – akcentowane w literaturze przedmiotu – nadrzędne znaczenie czynników etnolingwistycznych i religijnych (cechy x_6 - x_9) w wyjaśnianiu przestrzennych wzorów zachowań wyborczych Ukraińców. Należy tu szczególnie podkreślić predykcyjną moc zmiennej identyfikującej proporcję ludności rosyjskojęzycznej (x_6) będącej swoistym substytutem kilku innych cech niezależnych (m.in. proporcji etnicznych Rosjan, etnicznych Ukraińców oraz ludności ukraińskojęzycznej), której nie uwzględniono w procedurze modelowania z uwagi na wysoki (ponad $\pm 0,90$) poziom wzajemnego skorelowania. Zmienna ta jest obecna we wszystkich modelach partyjnych, wykazując wysoce istotną zgodność z natężeniem poparcia dla PR i KPU oraz ujemne powiązania z odsetkiem głosów oddanych na WKO, UDAR i OZS. Ponadto – posługując się znormalizowanymi wartościami współczynników regresji – można stwierdzić, że jej relatywny wkład do predykcji zmiennej zależnej jest największy w przypadku PR, WKO i UDAR, a w dwóch pozostałych modelach ustępuje jedynie zmiennym religijnym – cechom mierzącym aktywność religijną społeczeństwa (x_8) w modelu poparcia dla KPU oraz zmiennej identyfikującej odsetek wiernych kościołów katolickich (x_9) w przypadku OZS.

Spśród dwóch cech religijnych częstsze a jednocześnie silniejsze są związki z udziałem zmiennej odnoszącej się do ogólnego poziomu religijności społeczeństwa (x_8). Została ona uwzględniona we wszystkich modelach z wyjątkiem poparcia dla partii UDAR, lokując się w czołówce najbardziej istotnych zmiennych objaśniających a także wykazując komplementarność z natężeniem frekwencji i poparciem dla WKO i OZS oraz skojarzeniem ujemnym w odniesieniu do PR i KPU. Z pozostałych, uwzględnionych predyktorów należy osobno wspomnieć cechę identyfikującą grupę wyborców najstarszych (x_4) będącą przede wszystkim czynnikiem najsilniej wspomagającym partycypację wyborczą. Zmienna ta również jest istotną determinantą poparcia dla WKO (relacje dodatnie) oraz partii UDAR (powiązania ujemne). W odniesieniu do modelu frekwencji wyborczej stosunkowo dużą rolę odgrywa także czynnik urbanizacji (x_1) demonstrujący ujemny związek z tą cechą. Na koniec

warto jeszcze zwrócić uwagę na cechę odzwierciedlającą potencjał intelektualny ukraińskiego społeczeństwa (x_5) korespondującą pozytywnie z poparciem dla partii UDAR i OZS oraz demonstrującą odwrotne współwystępowanie z odsetkiem głosów oddanych na PR.

W kontekście realizacji celów niniejszej pracy bardziej interesujące jest jednak uchwycenie roli komponentu geograficznego. Stosowne informacje zawarte są we własnościach współczynnika opóźnienia przestrzennego (ρ), który w poszczególnych modelach przyjmuje bardzo wysokie, statystycznie istotne wartości (tab. 2). Jego wielkość sugeruje, że, przyjmując zasadę *ceteris paribus* (przy innych czynnikach niezmiennych), wzrost o 1 punkt procentowy (p.p.) wartości poszczególnych zmiennych wyborczych w powiatach zdefiniowanych jako sąsiednie przekłada się na wzrost wartości odpowiednich zmiennych w konkretnym powiecie średnio o 0,52 do 0,76 p.p.

Porównanie modeli przestrzennych z modelami klasycznymi świadczy o tym, że przestrzenna autokorelacja błędu przewidywania prowadzi niemal we wszystkich przypadkach do zawyżonego oszacowania współczynników modeli. Przykładowo, w odniesieniu do najbardziej istotnej zmiennej strukturalnej, jaką jest odsetek ludności rosyjskojęzycznej (x_6), ocena stosownego parametru w przypadku PR wskazuje, że wzrost tego odsetka o 1 p.p. nie powoduje zwiększenia poparcia dla tej partii o 0,44 p.p. (zgodnie z modelem klasycznym), tylko o 0,16 p.p. (wg wskazań modelu opóźnienia przestrzennego). Znaczącym atutem modeli przestrzennych jest również ich zdecydowanie lepsze dopasowanie do danych empirycznych, a w konsekwencji stosunkowo niewielkie błędy przewidywania wartości zmiennych zależnych. Dowodem na to są niższe przeciętnie o 30% wielkości błędu standardowego estymacji (S_e) oraz wyższe o 18–35 p.p. wielkości współczynnika determinacji (R^2) notowane w przypadku modeli przestrzennych.

Na koniec warto podkreślić, że wybór modelu opóźnienia przestrzennego w procesie postępowania badawczego oraz jego bardzo wysokie współczynniki są świadectwem tego, że wartości poszczególnych zmiennych wyborczych w konkretnym powiecie (przy kontrolowaniu dziesięciu zmiennych objaśniających) są związane raczej z wartościami tych zmiennych w powiatach sąsiednich, niż z jakąkolwiek inną przestrzennie autoskorelowaną zmienną nieuwzględnioną w modelu. Pozwala to ostatecznie przyjąć, że podstawowe znaczenie w wyjaśnianiu zachowań wyborczych Ukraińców należy przypisać właśnie kontekstowi geograficznemu, którego ignorowanie jest niedopuszczalne dla prawidłowego rozpoznania czynników kształtujących przestrzeń wyborczą Ukrainy.

Podsumowanie

Wyniki niniejszych badań wydają się w pełni potwierdzać, że przedstawianie rzeczywistości społeczno-politycznej Ukrainy w kategoriach przeciwstawienia Zachodu i Wschodu – mimo pewnych wad związanych ze schematycznością tego ujęcia – pozostaje wystarczająco trafne, przynajmniej jako punkt startowy do dalszych, bardziej szczegółowych dociekań w tym zakresie. Można go doprecyzowywać, zwracając uwagę na fakt, że odpowiedniejszym byłoby mówienie o opozycji północno-zachodniej i południowo-wschodniej części kraju z biegunami ciężącymi odpowiednio do Galicji oraz Donbasu. Można go uszczegóławiać, podkreślając, że jest to swoiste kontinuum polityczno-przestrzenne, w którym pomiędzy elementami o charakterze biegunowym znajduje się szeroka strefa przejściowa o pewnym pośrednim zestawie problemowych atrybutów „wschodniości” i „zachodniości”. Niemniej jednak należy przyjąć, że mamy do czynienia z ukraińskim społeczeństwem jako systemem wysoce spolaryzowanym.

Ukształtowany historycznie, w warunkach odmiennych realiów społeczno-politycznych i gospodarczych panujących w różnych częściach kraju, system ten zachowuje swoją obecność mimo zaprzestania działania czynników, które bezpośrednio przyczyniły się do jego powstania. Ukraińskie społeczeństwo jest typem społeczeństwa wysoce zsegmentowanego, które cechuje wiele linii podziału, przede wszystkim etniczne, językowe, religijne. Ale to nie elementy struktury społecznej obecnie wyznaczają polityczne oblicze Ukrainy. Nie odrzucając ich niewątpliwego znaczenia dla wyjaśnienia zachowań wyborczych Ukraińców, należy jednak uznać, że pierwsze mają specyficzne oddziaływania kontekstowe, które są w stanie interferować z opisanymi zachowaniami w sposób całkowicie autonomiczny od własności strukturalnych.

Literatura

- Barrington L., Herron E., 2004, One Ukraine or many? Regionalism in Ukraine and its political consequences, *Nationalities Papers*, 32: 53–86.
- Birch S., 2000, Interpreting the Regional Effect in Ukrainian Politics, *Europe-Asia Studies*, 52: 1017–1041.
- Jermolajew A., Lewcun A., 2006, *Regionalnoje i politiko-ideologičeskoje segmentirowanije elektorata na parlamentskich wyborach 2006 g.*, Kijew: Centr socialnych issledowanij Sofija.
- Johnston R. J., Jones, K., Sarker R., Propper C., Burgess S., Bolster A., 2004, Party support and the neighbourhood effect: spatial polarisation of the British electorate, 1991–2001, *Political Geography*, 23: 367–402.

- Katchanovski I., 2006, Regional Political Divisions in Ukraine in 1991–2006, *Nationalities Papers*, 34: 507–532.
- Kavetsky I., 2010, *Przestrzeń wyborcza Polski i Ukrainy. Ujęcie porównawcze*, Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Kim J., Elliott E., Wang, D.M., 2003, A spatial analysis of county-level outcomes in US Presidential elections: 1988–2000, *Electoral Studies*, 22: 741–761.
- Kołodij A., 2006, Ukrajinskyj rehionalizm jak stan kulturno-politycznoji polaryzowanosti, *Ahora*, 3: 69–91.
- Kossowski T., 2011, „Teoretyczne aspekty modelowania przestrzennego w badaniach regionalnych”, *Biuletyn IGSEiGP UAM w Poznaniu, Ser. Rozwój regionalny i polityka regionalna*, 12, 9–26.
- Kubicek P., 2000, Regional Polarisation in Ukraine: Public Opinion, Voting and Legislative Behaviour, *Europe-Asia Studies*, 52: 273–294.
- Kukarcew O., 2008, Polityczni partiji Ukrainy u systemi stanovlennia subnacionalnych widnosyn centr-rehiony, *Ukrajinska nacionalna ideja: realiji ta percpektywy rozwytku*, 20: 86–91.
- Leib J., Quinton N., 2011, On the Shores of the Moribund Backwater”?: Trends in Electoral Geography Research since 1990”, [w:] B. Warf, J. Leib (red.), *Revitalizing Electoral Geography*, Aldershot: Ashgate, 9–28.
- Malanchuk O., 2005, Social identification versus regionalism in contemporary Ukraine, *Nationalities Papers*, 33: 345–368.
- Meszaros J., Solymosi N., Speiser F., 2007, Spatial distribution of political parties in Hungary 1990–2006, *Political Geography*, 26: 804–823.
- Nediucha M., Mychajlycz O., 2006, Ideolohija jakk kryterij klasyfikaciji politycznych partij, *Politycznyj menedżment*, 2: 45–53.
- O’Loughlin J., 2001, The Regional Factor in Contemporary Ukrainian Politics: Scale, Place, Space, or Bogus Effect?, *Post-Soviet Geography & Economics*, 42: 1–33.
- Riabczuk M., 2001, Dvi Ukrainy, *Krytyka*, 10: 48
- Riabczuk M., 2004, *Dwie Ukrainy*, Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej, 2004.
- Shin M., Agnew J., 2011, Spatial Regression for Electoral Studies: The Case of the Italian Lega Nord, [w:] B. Warf, J. Leib (red.), *Revitalizing Electoral Geography*, Aldershot: Ashgate, 59–74.
- Suhecki B. (red.), 2010, *Ekonometria przestrzenna. Metody i modele analizy danych przestrzennych*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Tapiador F., Mezo J., 2009, Vote evolution in Spain, 1977–2007: A spatial analysis at the municipal scale, *Political Geography*, 28: 319–328.
- Tyszczenko J., 2012, *Pro polityku identycznosti: Wyborcza kampanija do Werchownoji Rady Ukrainy 2012 roku*, Kyjiv: Ukrajinskyj Nezależnyj Centr Politycznych Doslidzeń.
- Zarycki T., 2002, *Region jako kontekst zachowań politycznych*, Warszawa: Wydaw. Nauk. Scholar.

Summary

The matter of the role of the spatial location or places (or differently of geographical context) as the essential determinant of the organization socio-political reality is one of the most important in today's electoral geography. Numerous studies of geographers indicate on prolonged stability of local and regional deviations from the national voting patterns, thus negating promoted by modern political sociology, the idea of nationalization policy. Very often the source of this sustainability are historically conditioned, deep differences of a cultural and/or economic character between various parts of the country. Using elements of regional rhetoric in marketing strategies of selected political parties or movements can cause the significant mobilization of electors, providing the maximization of the potential benefits of the campaign.

Ukraine undoubtedly is a country with large interregional discrepancies, which peculiarly are being strengthened by specific rivalry between two centers of the influence of polarity different traditions and cultural and political practices – Galicia in the west and Donbas in the east of the country. In this study a hypothesis of the dominant role of a contextual determinants in explaining spatial patterns of political behavior of Ukrainians is being reviewed. The empirical analysis was based on the results of the vote in recent parliamentary elections, which were held on 28 October 2012. The elections were preceded by a very intensive election campaign, whose course is largely designated adoption, at the initiative of the ruling coalition, the controversial language law providing considerable raise the status of the Russian language. This resulted in the already traditional transfer of accents in the campaign from the socio-economic issues into the cultural-ideological, having serious consolidating in regional divisions of Ukraine.

To identify the contextual influence, used basic tools of spatial statistics and econometrics, including testing global and local spatial autocorrelation and spatial regression models. All the global Moran's I statistics were positive and statistically significant, varying for different variables in terms of electoral from 0.52 to 0.90. Identified on the basis of local spatial autocorrelation of territorial units clusters, with similar values of analyzed features, reveal the most polarized spatial arrangement, which deposited the poles, as expected, in the Galician and Donbas area.

The results of model analyses showed quite clearly the definitely more better quality of spatial models compared with classical regression models. Moreover, the selection of spatial lag model during examination procedure and its very high ratios indicate, that each variable in a particular electoral district (controlling ten explanatory variables) are associated rather with the values of these variables in neighboring districts, than with any other spatially autocorrelated variable not-included in the modeling. In this way, the geographical context just showed it oneself to be the most important explaining factor, and increase the value of each electoral variable in the districts, defined as neighboring, by 1 percentage point translated into an increase in the value of these variables in a particular district by 0.52 to 0.76 percentage points.

